

Československa (která nekladla novým zahraničním vlastníkům žádné podmínky), pobídkách přímých zahraničních investic na přelomu tisíciletí (které mohou toky dividend a zisků ve větším množství umožňovat, podobně nastavený systém mají Irsko nebo Lucembursko) i v daňovém systému, který nepočítá se zdaněním těchto toků, přestože by šlo o legitimní cestu, jak část těchto zisků ponechat v české ekonomice, kde vznikly.

4.6.1.3 Pomáhají evropské fondy zmírňování rozdílů mezi českými regiony?

S určitou mírou nadsázky můžeme říct, že jakékoli finance, které se dostanou do české ekonomiky, působí pozitivně na její rozvoj. Přesto je vhodné pozornost zaměřit také na efektivitu vynaložených prostředků a typy projektů, na které se finance vynakládají. Z hlediska vztahu jádra a periferie je nutné upozornit na omezenou vypovídací schopnost dat o finančním objemu dotací sledovaných podle místa realizace dotačních projektů (Hána, Hellebrandová 2018). Například high-tech firmy, které většinou sídlí v ekonomickém jádře, si žádají o dotace na projekty mimo Prahu, která kvůli nadprůměrně vysokému HDP (způsobenému do značné míry lokalizací sídel firem s ekonomickými aktivitami po celém Česku) nemůže čerpat na své projekty v plné výši. Periferie tak získávají novou příležitost, otázkou je ale zajištění udržitelnosti dané investice v místech s méně kvalifikovanou pracovní silou, nedostatečnou infrastrukturou a technickou podporou. Firmy navíc mohou část dotace použít pro technickou pomoc z jádra, případné úspory pak může investovat do jiných projektů, které již mohou být lokalizovány v jádře. Jde v důsledku o skrytý tok financí, který může přispívat k dalšímu prohlubování regionálních nerovností.

4.7 Lidská práva

D. Vogt

Dodržování základních lidských práv a svobod je považováno za významnou podmínku skutečného fungování demokratického politického systému a občanské společnosti, považmo tzv. liberální, nikoli jen formální či dokonce imitované či „řízené“ demokracie (srov. s Bičík 2000). Již roku 1948 přijalo Valné shromáždění OSN Všeobecnou deklaraci lidských práv, kterou lze dodnes považovat za popis univerzálního, všeobecně přijímaného minima v lidskoprávní oblasti (United Nations 2015).

4.7.1 (Ne)uznávání lidských práv

Uznávají ale všechny kultury na planetě Zemi skutečně stejná univerzální, tedy všeobecná základní lidská práva?

Ve veřejné debatě i praxi na globální, evropské i národní (české) úrovni můžeme pozorovat rozdílné přístupy k lidským právům.

- ▶ Zastánci kulturního relativismu razí názor, který vystihuje rčení „Jiný kraj, jiný mrav“.
- ▶ Tímto argumentují představitelé zemí, často nedemokratických, které samy dodržování lidských práv, alespoň těch v „západním“ univerzálním pojetí, porušují. Hájí tím právo své odlišné kultury pojímat lidská práva jinak než v zemích tzv. Západu, zejména v Evropě a USA.
- ▶ Zastánci kulturního relativismu se však objevují nejen v řadách představitelů a podporovatelů autoritářských a totalitářských (někdy tzv. totalitních) režimů, ale i přímo ve vyspělých demokraciích, přičemž se mnozí nesnaží omlouvat diktatury, nýbrž

spíše kritizovat vlastní demokratické „západní“ vlády jako nehodné ostatní poučovat např. vzhledem ke křivdám minulosti.

► Objevuje se též hledisko ekonomické – snaha o obchod i se zeměmi s problematickými režimy, ale lukrativním trhem. V české politice je příkladem vyostřená debata o pojetí lidských práv a odklonu od „havlismu“ v souvislosti s výroky bývalého ředitele Ústavu mezinárodních vztahů a náměstka ministra zahraničních věcí Petra Druláka (Bílková 2015).

Exkurz 20 obsahuje příklady možných otázek do diskuze s žáky a doporučenou literaturu ke studiu.

Exkurz 20 – Dodržování lidských práv: náměty otázek a zdroje ke studiu

Náměty otázek k diskuzi s žáky:

Měly by demokratické státy prosazovat ve světě dodržování lidských práv, nebo raději upřednostnit hospodářské vztahy, resp. měkký způsob ovlivnění partnerů tzv. ekonomickou diplomacií?

Jak by se mělo zachovat Česko, relativně malá země, ale zároveň člen EU? Znáte nějaké sporné výjimky, kdy by lidstvo nemělo zasahovat do místních společností, ačkoli tamní práva nemusí dosahovat dnešních globálních standardů? Jak přistupovat k izolovaným domorodým kmenům?

Zdroje ke studiu a k diskuzi s žáky:

BARŠA, P. (2020): Dobývat se do otevřených dveří. Spustí vydání Michéovy knihy konzervativní revoluci na české levici? SALON, Právo, 24. 3. 2020 <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/esej-pavla-barsi-dobyyvat-se-do-otevrenych-dveri-spusti-vydani-micheovy-knihy-konzervativni-revoluci-na-ceske-levici-40317234> (30. 9. 2020)

ČERNÝ, K. (2011): Arabské revoluce. Geografické rozhledy, 21, 2, 24–27.

DRULÁK, P. (2014): Lidská práva v zahraniční politice aneb od snění k naivitě. A zpět? Deník Referendum, 13. 1. 2014. <https://denikreferendum.cz/clanek/17205-lidska-prava-v-zahranicni-politice-aneb-od-sneni-k-naivite-a-zpet> (30. 9. 2020).

SLAČÁLEK, O. (2016): Ondřej Slačálek: Lidská práva? Proti komu? SALON, Právo, 10. 3. 2016 <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/ondrej-slacalek-lidska-prava-proti-komu-343817> (30. 9. 2020)

ŠAFAŘÍKOVÁ, K. (2014): Havlovská politika byla chybná a škodlivá, tvrdí český diplomat. Lidové noviny, 30. 5. 2014. https://www.lidovky.cz/domov/havlova-politika-byla-chybna-a-skodлива.A140530_111312_ln_domov_jzl (30. 9. 2020).

Zdroj: vlastní výběr autora

4.7.2 Ratifikace lidskoprávních smluv

Jak se liší skutečné dodržování lidských práv od formální ratifikace lidskoprávních smluv? Lze i podle smluv najít jisté geografické rozdíly?

- ▶ Mnohé státy se i přes jisté proklamace v duchu kulturního relativismu zavázaly k dodržování lidských práv i smluvně. Smluvní závazky svého času využívala ke kritice nedemokratického režimu i Charta 77 (Císařová, Prečan 2007).
- ▶ Některé velmoci s ambicí zasahovat do mezinárodního dění i vojenskou silou se však ratifikaci některých mezinárodních smluv vyhýbají – např. USA vs. Mezinárodní trestní tribunál, viz Human Rights Watch (2020). Nemusí tedy jít jen o státy hodnocené jako nedemokratické.
- ▶ Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva (United Nations — Office of the High Commissioner for Human Rights 2019; zkratka UN OHCHR) sleduje ratifikace základních smluv: 18 smluv a jejich dodatkových protokolů týkajících se potlačení všech forem rasové diskriminace; ochrany občanských a politických práv; zrušení trestu smrti; oblasti ekonomických, sociálních a kulturních práv; ukončení všech forem diskriminace žen; zákazu mučení a dalšího krutého, nelidského či ponižujícího zacházení či trestání; práv dítěte; ochrany dětí před zapojením do válečných konfliktů; práva dítěte na ochranu proti obchodu s dětmi, dětské prostituci a pornografii; práva dítěte na komunikační proceduru (možnost dovolat se svých práv u mezinárodní organizace, pokud stát selhává); ochrany všech osob proti násilnému zmizení (únosu); práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a práv hendikepovaných osob (UN OHCHR 2019).
- ▶ Žáci mohou vidět rozdíly mezi podpisy mezinárodních smluv a aktuální mírou porušování lidských práv v hlavní mapě mapového listu Lidská práva. Ratifikace konkrétních smluv však mohou srovnávat na webu UN OHCHR 2019 (<https://indicators.ohchr.org/>).

4.7.3 Role velmocí (na příkladu Číny) v otázce lidských práv

Jaká je role některých nově se prosazujících velmocí v otázce lidských práv, například Číny?

- ▶ Čína (ČLR) je známa represivním komunistickým režimem dnes paradoxně spojujícím některé, byť omezené, občanské, zejména ekonomické, svobody (možnost podnikat) s tvrdým potlačováním politických a kulturních práv odpůrců režimu, ale i některých náboženských a etnických menšin.
- ▶ Přesto jsou i uvnitř Číny geografické rozdíly, byť za vlády současného prezidenta se poněkud stírají. Nabízí se proto pokládat ve výuce tyto a jim podobné otázky: Jak se liší situace v Hongkongu, Macau, zvláštních ekonomických zónách? Jaký je současný vývoj např. v Hongkongu od tzv. deštníkového hnutí (Umbrella Movement, viz Horálek 2015) po dění v posledním cca roce (od 2020) v souvislosti s podřizováním hongkongského práva pevninské Číně (Jakš 2020)? Jaká je situace etnických a náboženských menšin (Tibeťané, Ujguři a další muslimové, křesťané, vyznavači Fa-lun-kung)?

Jaký vliv má Čína na přístup k lidským právům ve světě?

- ▶ Vzhledem ke svému značnému a dále sílícímu ekonomickému postavení se vliv Číny prosazuje např. v rozvojových zemích Afriky, kde někdy Čína začíná v konkurenčním boji hospodářské pomoci a investic vytlačovat ekonomickou přítomnost západních zemí. Vedle vlastního posilování a odporu některých zemí k někdejšími koloniálními utla-

čovatelům má Čína (do jisté míry podobně, avšak s omezenými prostředky postupuje např. Rusko, navazující na dřívější africkou spolupráci) ještě jednu výhodu, proč je často zkorumpovanými nebo i diktátorskými vládami přijímána lépe než Západ, resp. proč je i z jejího pohledu angažmá v mnoha zemích snazší: Nepožaduje totiž na rozdíl od mnoha západních zemí a organizací od daných rozvojových zemí na oplátku za pomoc dodržování lidských práv (Ženková Rudincová 2018). Eroze ochrany lidských práv vlivem absence tlaku na ni pak hrozí i v dalších zemích orientovaných na Čínu. „Darem ČLR“ je podle Ženkové Rudincové (2018) mimo jiné i budova sídla Africké unie v etiopské Addis Abebě.

► Čína však využívá svého ekonomického vlivu také přímo ve vyspělých zemích, které se snaží v rámci obchodní spolupráce přimět k uznání politiky jedné Číny bez ohledu na utlačované menšiny. Jedním z nástrojů je také cestovní ruch, kdy Čína např. diktuje zahraničním leteckým společnostem způsob informování o Taiwanu. Čínská politika bezvízového cestovního styku pro hromadné zájezdy přímo vyžaduje, aby se stát, kterému je udělen status tzv. schválené destinace, zřekl kritiky dodržování lidských práv v Číně a přistoupil na další ústupky (vydávání disidentů), viz např. Krajňák (2019).

► Při nedávné návštěvě čínského prezidenta v Česku se někteří čínští občané aktivně účastnili potlačování protestních demonstrací přímo v naší zemi, ačkoli soud jejich aktivity neuznal jako trestné (ČTK 2019).

Náměty na otázky do diskuze a přehled doporučené literatury, zaměřené na Čínu a její vliv, uvádí exkurz 21.

Exkurz 21 – Čína a její vliv: náměty otázek a zdroje ke studiu

Náměty otázek k diskuzi s žáky:

Znáte případy čínského hospodářského a politického tlaku jinými prostředky, např. na poli internetu? Jak může Čína využít svůj vliv na Africkou unii?

Zdroje ke studiu a k diskuzi s žáky:

ČTK (2019): Číňané, kteří demonstrantce hodili tibetskou vlajku do Vltavy, nespáchali trestný čin. 18. 10. 2019. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/cinane-kteri-demonstrantce-hodili-tibetskou-vlajku-do-vltavy/r~b136979af18111e9926e0cc47ab5f122/> (30. 10. 2020).

HORÁLEK, A. (2015): Umbrella Movement: Hongkongské hnutí v širším čínském kontextu. Geografické rozhledy, 24, 3, 10–11.

JAKŠ, D. (2020): V Hongkongu začal platit nový zákon o národní bezpečnosti, který měl nastolit klid. Situace je opačná. iRozhlas, 2. 7. 2020. https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/hongkong-zakon-o-narodni-bezpecnosti-cina_2007021413_zit (30. 10. 2020).

KRAJŇÁK, T. (2019): Cestovní ruch jako nástroj zahraniční politiky: příklad Číny. Geografické rozhledy, 28, 3, 26–29.

ŽENKOVÁ RUDINCOVÁ, K. (2018): Africká unie v konfliktech: od principu nevměšování k odpovědnosti za ochranu. Geografické rozhledy, 27, 3, 12–15.

Zdroj: vlastní výběr autora

4.7.4 Práva žen, dětí a novodobé otroctví

Jak je výše vidět i na příkladu mezinárodních smluv zabývajících se jednotlivými aspekty lidských práv, velká pozornost je věnována právům žen, dětí, ale také obchodu s lidmi, potažmo otrokářství, které se může právě často sociálně a fyzicky slabších dětí i žen týkat, ačkoli jeho formy mohou být různé.

Jaké jsou nejčastější formy porušování dětských práv?

- ▶ Stále dochází ke zneužívání dětí a mladistvých jako dětských vojáků, zejména v Africe.
- ▶ Mladé dívky jsou podrobovány ženské obřízce (obřízka se jinak praktikuje u muslimských a židovských chlapců, avšak ve vyspělejších zemích relativně bezpečně, humánně a bez vážných zdravotních rizik).
- ▶ Dívky a děti obecně jsou nuceny k sňatkům proti své vůli. Roli hraje i finanční stránka, mnohdy nákladné věno, kvůli kterému se rodiče musí zadlužit (Mahel 2015).
- ▶ V řadě rozvojových zemí dochází ke zneužívání dětské práce. Někdy jde vzhledem k absenci sociálního systému o nutnost zajistit si holou obživu.
- ▶ Děťští pracující a děťští vojáci (Šifta 2018) se nemohou účastnit školní docházky, což má nutně další negativními dopady pro ně samotné i celou společnost.

Výše zmíněné praktiky mohou být uskutečňovány i formou zotročení. Extrémním příkladem z nedávné doby byly aktivity Islámského státu na území Iráku a Sýrie (Černý 2016), kdy docházelo k brutálnímu zotročování žen a dívek, zejména z řad stoupenců jezidského náboženství, ale i využívání dětských vojáků. Únosy dětí spojené s psychickou manipulací, vymýváním mozků dosud provádí též např. organizace Boko Haram na severovýchodě Nigérie či Aš-Šabáb v Somálsku, rovněž napojené na Al-Káidu či Islámský stát (odraz v českých médiích viz např. Šťovíček, Rudincová 2016).

Zmíněné extrémní případy zotročení se mohou týkat i dospělých osob. Ve vyspělých zemích mohou probíhat i skrytě před státními úřady, např. v případech spojených s problematikou ilegální či pololegální migrace, kdy jsou pracovnice a pracovníci drženi v zajetí pod pohrůžkou zabití či jen prozrazení úřadům.

Masovější je podobný jev v některých bohatých, ale nedemokratických, státech Perského zálivu. Zmiňováni jsou i dělníci v rámci příprav na Mistrovství světa ve fotbale v Kataru roku 2022 (Janská 2015).

4.7.5 Vývoj lidských práv ve střední Evropě v mezinárodním kontextu

Jaký je současný celkový vývoj lidských práv ve střední Evropě? Dochází (nejen) ve střední Evropě k neliberálnímu obratu?

- ▶ Vzhledem ke stále relativně nedávné nedemokratické minulosti a některým globálním tendencím směřujícím k oslabování liberální demokracie a nástupu demokracie neliberální, jak pozoroval v některých postkomunistických zemích po předchozí liberalizaci již Zakaria (1997), je důležité sledovat dodržování lidských práv i v Česku a jeho bezprostředním okolí.
- ▶ V posledních letech se i někteří středoevropští politici k neliberální demokracii přímo hlásí jako ke svému programu, zejména maďarský premiér Viktor Orbán (2014), srov. s pravicově-konzervativní kritikou Jocha (2014).

- ▶ Kritizován je však i vývoj v Polsku pod vládou strany Právo a spravedlnost (např. změny v justici).
- ▶ Vývoj může v jistých rysech připomínat trajektorii některých postsovětských zemí, později včetně Ruska, z 90. let 20. století, kdy pokusy o demokracii vystřídaly autoritářské režimy, jakkoli ty jsou mnohem extrémnější (Baar 2010).

Probuzení hlubšího zájmu žáků o tuto problematiku může napomoci promyšlené „čtení“ obsahu karikatury (podrobně kapitola 2.2.2.1) ze zprávy Freedom in the World 2019, popřípadě novější infografiky a textů této organizace. Nad uvedenou karikaturou (obrázek 21) mohou v souvislosti s tématem lidských práv zaznít například tyto otázky: Jste schopni identifikovat osoby, resp. země na obrázku? V čem konkrétně spočívá jejich napomáhání potlačování lidských práv? Liší se aktivity/problémy spojené s jednotlivými vyobrazenými zeměmi? Můžete na základě mapového listu Lidská práva či aktuálních dat (příloha 30) najít i problémovější země? Jak si stojí z hlediska svobody tisku a bezpečnosti novinářů?

Obrázek 21 – Globální strůjci úpadku lidských práv?

Zdroj: Freedom House (2019)

Poznámka: Obrázek doplňuje vysvětlení k jednotlivým karikovaným státům v příloze 29.

Exkurz 22 – Dodržování lidských práv ve světě: doporučená literatura

BAAR, V. (2010): Postsovětský prostor po dvaceti letech. Geografické rozhledy, 19, 5, 2–3.

Freedom House (2019): Freedom in the world 2019.

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/democracy-retreat> titulní obrázek
https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW_Landing_Page_Illustration_1100px_RGB.jpg
 (10. 9. 2019).

JOCH, J. (2014): Viktor Orbán: Fašismus a levicoví liberálové. Česká pozice, 22. 8. 2014.

https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/viktor-orban-fasismus-a-levicovi-liberalove.A140821_170241_pozice-tema_kasa (30. 9. 2020).

HVÍŽĎALA, K., RUPNIK, J. (2020): Ve střední Evropě bují hybridní režimy. A Unie si s tím neví rady, říká Rupnik. Aktuálně.cz, 28. 10. 2020. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/ve-stredni-evrope-buji-hybridni-rezimy-a-unie-si-s-tim-nevi/r~5743610418b411eb9d74ac1f6b220ee8/> (30. 10. 2020).

KRAUS, J., MAREŠ, M. (2014): Balúčistán: ohnisko napětí v Íránu. Geografické rozhledy, 23, 3, 31–32.

ORBÁN, V. (2014): Slavný Orbánův projev k Maďarům poprvé česky. Echo24.cz. <https://echo24.cz/a/w4S8Q/slavny-orbanuv-projev-k-madarum-poprve-cesky> (30. 9. 2020).

ZAKARIA, F. (1997): The Rise of Illiberal Democracy. Foreign Affairs, 76, 6, 22–43.

Aktuální data viz též v příloze 30 a mapovém listu k tématu Lidská práva v souboru specializovaných map.

Zdroj: vlastní výběr autora

4.7.6 Rada Evropy

Významnou organizací ovlivňující míru dodržování lidských práv v Evropě je Rada Evropy (RE). Její členské státy uznávají Evropský soud pro lidská práva (ESLP).

▶ Všechny státy, které jsou členem RE a ratifikovaly Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod a na ni navazující protokoly (Council of Europe 1950, 2020b), dále „Úmluva“, respektují pravomoc Evropského soudu pro lidská práva (ESLP, anglicky ECHR) se sídlem ve francouzském Štrasburku, který může posoudit, zda byla úřady dané země dodržována základní lidská práva garantovaná Úmluvou (Council of Europe 1950; European Court of Human Rights 2020).

▶ Členy Rady Evropy, na které se vztahuje jurisdikce ESLP jsou téměř všechny státy Evropy, včetně Spojeného království či Ruska, i přes občasné zpochybňování jurisdikce soudu nad jejich zákony. Mezi členy nepatří Bělorusko, jehož režim je v příkrém rozporu se zásadami Rady Evropy, či Kosovo, které je některými členy bojkotováno. Členem je však např. v otázce lidských práv problematické Turecko.

▶ Evropská vlajka používaná jinak též Evropskou unií je původně symbolem Rady Evropy, ale součástí EU jinak tato organizace není, byť s EU spolupracuje (Council of Europe 2020a).

▶ Členské státy Rady Evropy i přes různá porušování lidských práv oficiálně nevykonávají trest smrti (Council of Europe 2014).

Probudit zájem některých žáků by mohla například otázka, zda se v rozsudích ESLP obecně projevuje horší hodnocení dodržování lidských práv v některých zemích (je však nutno zohlednit i jejich odlišnou populační velikost a délku členství v Radě Evropy). Tomuto tématu se též věnuje pravá horní mapa v mapovém listě Lidská práva.

Zdroje aktuálních dat k problematice lidských práv v pojetí mapového listu, umožňující hlubší studium problematiky, uvádíme v příloze 30.

4.8 Politické rozhodování

L. Hellebrandová

Politické rozhodování je tématem na pomezí politické geografie a společenskovedních předmětů. Nabízí tak ideální mezipředmětové propojení a možnost sdílet a uplatnit poznatky z více předmětů vyučovaných na základních i středních školách. V rámci průře-